کورد و فێدرالیزم لە ئێران

ناسر ئێرانپوور لە دیمانەی تەلەیفوونی لەگەڵ ماڵپەڕی ڕەوانیوز:
"فێدرالیزم لە ئێران یانی پێکهێنانی حکومەتی نەتەوەیی کورد لە کوردستان و بەشداری لە حکومەتی ناوەندی لە تاران"

فێدرالیزم دروشمی زۆربەی حیزبە سیاسییەکانی کوردستانی ئێرانە. هەروەها ساڵانێکە لە لایەن بەشێکی زۆر لە ڕێکخراوە نەتەوەییەکانی ئێران، بە تایبەت کورد، "کۆنگرەی نەتەوەکانی ئێرانی فێدرال" پێک هاتووە کە ئامانجەکەی سیستەمی دەسەڵاتداری فێدرالیزمە لە داهاتوی ئێران. بەم مەبەستە لە گەڵ چالاکی سیاسی، نووسەر و ڕۆژنامەوان ناسر ئێرانپوور کە بە پسپۆڕی فێدرالیزم ناسراوە، لە لایەن ڕۆژنامەوان محەمەد محەمەد ("سەرکەو") وتوێژێک پێکهاتووە کە دەقەکەی لە خوارەوە دێ.

ڕەوانیوز: دەکرێ سەرەتا خۆتان زیاتر بە خوێنەرانی ماڵپەڕەکەمان بناسێنن؟

ناسر ئێرانپوور: من تەمەنم دەوری 47 ساڵە، لەدایکبووی شاری سابڵاغم، ماوەی25 ساڵە لە وڵاتی ئاڵمان دەژیم. وەرگێری زمانم لە وڵاتی ئاڵمان. لە سەرەتا لایەنگری ڕێکخراوی فیدائیانی گەلی ئێران (ئەکسەرییەت) بوم. پاشان لە گەڵ حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران (ڕێبەرایەتی شۆرشگێر) تێکۆشانم هەبووە. ئیستا وەک کەسایەتی سەربەخۆ کار دەکەم. کارەکانم بریتین لە وەرگێرانی بابەتی پەیوەندیدار بە کێشەکان و پرسی نەتەوەی کورد لە زمانی ئاڵمانی بۆ فارسی و کوردی. هەندێک جار لە سەر پرسە سیاسییەکانی تایبەت بە ئێران و کوردستان وتارم هەبووە و بیروڕای خۆم دەربڕیوە. هەموو نووسراوەکانم لە سەر ماڵپەڕی شەخسی خۆم www. iran-federa. com بڵاو دەبنەوە.

ڕەوانیوز: کاک ناسر، جەنابتان بە کەسایەتیکی فێدرالیزمناس ناسراون. ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو هەمووە وەرگێران و بابەتانەی کە پەیوەندیدارن بە فێدرالیزم و لەلایەن جەنابتانەوە ئامادە کراون. پرسیار ئەوەیە: "فێدرالیزم" یانی چی؟ دەکرێ کورتەیەک لەسەر مێژووی فێدرالیزم بدوێن؟

ناسر ئێرانپوور: بەچاوان. "فێدرالیزم" ـ ئەگەر بمەوێ زۆر کورت پێناسەی بکەم ـ شتێک نییە جگە لە دابەش کردنی هێزی وڵاتێک لە نێوان ناوچەکان لە لایەک و حکومەتی ناوەندی لە لایەکی ترەوە بە شێوەیەک لە پرسە هاوبەشەکان لە ناوەند جێبەجێ بکردرێن و هەر ناوچەیەش کار و باری خۆی بۆ خۆی جێبەجێ بکا؛ بەشدارکردنی ناوچەکان لە دەسەڵاتی ناوەندی و پەیوەندی دانی ئەو دوو سەتحە، یانی ئاستی ناوەندی و ئاستی ناوچەکان لە گەڵ یەکتر. ئەوە بە کورتی یانی

فێدرالیزم. فێدرالیزم خۆی لە خۆی دا مانای دابەشکردن نادات، بەڵکوو یانی "هاوکاری"، "لێک نزیک کردنەوە"، "یەکیەتی". فێدرالیزم دەبێتە هۆی دابەش کردنی هێزی سیاسی، هێزی ئابوری، هێزی فەرهەنگی، هێزی ئاسایش و ئینتیزامی و هێزی ئەمنیەتی و هێزی میدیا، یانی هەموو ئەو هێزانە کە لە ناوەندێک کۆبوونەوە و ئەو ناوەندە "زۆرینەیەکی" نەتەویی تێدا دژی و بۆتە بڕیاردەری گشتی.

فێدرالیزم شتێکی نوێ نییە، بەڵکوو مێژووی فێدرالیزم لە مێژووی دەوڵەتی ناوەندی کۆنترە: هەروەک دەزانین ئێمە لە سەرتا دا چوار ئیمپراتوریمان هەبوو. دواتر بوون بە دە ئیمپراتوری. ئیستاکە بوون بە پتر لە 200 دەوڵەت. ئەم ئیمپراتوریانەش وەک حکومەتی ناوەندی ئەمڕۆ نەبوون، بەڵکوو هەر ناوچەیەک بۆ خۆی دەزگایەکەی بەڕێوەبەری هەبوو و خۆی بە ڕێوە دەبرد و ئیدارە دەکرد. لە ئێرانەش هەر وابووە. بۆ وێنە لە ناوچە کوردییەکان حکومەت هەبوون؛ بۆ وێنە ناوچە و حکومەتی موکوریانمان هەبوو، ناوچە و حکومەتی ئەردەڵانمان هەبوو و هەروەها ناوچەکانی تر. کەواتە حکومەتی فێدرالیزم مێژوو و ئەساڵەتی زۆر زۆر کۆنترە لە حکومەتی ناوەندی. حکومەتی ناوەندی بەتایبەت دوای شۆڕشی فەرانسە بوو بە باو. بە شێوەی نۆی دوو ڕەوتی مێژوویی سەرەکی فێدرالیزم دیتراوە:

- بۆ وێنە سویس وا بوو کە هەر ناوچەیەک بۆ خۆی حکومەتی خۆی هەبوو. پاشان هاتن بە شێوازی نوێ هەموویان تێکەڵ کردنەوە، ئەویش بۆ بەرنگار بوونەوە لە بەرامبەر هێرشی دەرەکی. هەڵبەت هەر ناوچەیەک لە نێو خۆی ئیختیاراتی خۆی بەدەستەوە مایەوە، بەڵام هەندێک کاروباری سیاسی و نیزامی بە نیسبەت دەرەوە پێکەوە سازمان دران و دران بە ناوەندێکی هاوبەش. کە واتە ئەوان لە جیایی هاتنە سەر فێدرالیزم. هەر لەسەر ئەم ڕێبازە ڕەوتێکی نێزیکمان لە ئەمریکا هەبوو؛ لەو وڵاتە سەرەتا ناوچەکان داوایان کرد کە کۆنفێدرالیزم دابمەرزێنن، دواتر سیستەمەکەیان کرد بە فیدراڵیزم. ئەمە ڕەوتێک بوو.
- ڕەوتی دووهەم پێچەوانەی ئەم رەوتەیە؛ حکومەتی وامان هەبوو کە بەتایبەتی دوای شۆڕشی فەرانسە و لە ژێر ناوی "دەوڵەت ـ نەتەوە" زۆر موتەمەرکز بوون، بۆ وێنە بلژیک، ئیسپانیا، کانەدا. ئەوانە لەبەر ئەوەی ناوچەی نەتەوییان هەبوو، کێشەیان هەبوو، لە دەسەڵاتێکی ناوەندی گەورە بوون بە دەسەڵاتێکی ناموتەمەرکیز، بە قەولی عەربی "لامەرکەزی" و فیدراڵ.

• جگە لەمانە هۆی دیکەش هەن بۆ دامەزراندنی فێدرالیزم: بۆ وێنە بە هۆی ئەوەی کە دەسەڵاتی فێدرال دێموکراتیکترە لە دەسەڵاتێکی ناوەندی. هۆی دیکە ئەوەیە کە دەسەڵاتی ناوەندی لە هەندێ وڵات هەن کە بە پێی هەلومەرجی تایبەتی وڵاتەکە ناتوانن بە رێوە بچن، بە هۆی ئەوەی کە وڵاتەکە پان و بەرینە. هۆی تر ئەوە بووە کە ویستوویانە پێش بە لەتلەت بوونی وڵات لە رێگای فیدرالیزمەوە بگرن، چوونکە خەڵکی بەشێک لە وڵات داوای مافی دیاری کردنی چارەنووسیان لە رێگای پێکهێنانی حکومەتی خۆیان کردووە. هۆی تر ئەوە بووە کە بە پێی ئەزموونی مێژوویی ترسیان لە حکومەتێکی ناوەندی زۆر بەهێز (متراکم و متمرکز)ی وڵاتەکە هەبووە، هەر بۆیەش فیدرالیزەیان کرد. کەوایە هۆی جوراوجۆر هەبوون و هەن بۆ دامەزراندنی فێدرالیزم.

کە چی نەیارانی فێدرالیزم دەڵێن کە "فێدرالیزم یانی شەقە شەقە کردن". ئەوان دەڵێن کە "بۆ فیدرالیزم پێویستە لە سەرەتا لێک جیا بینەوە، پاشان پێکەوە بنووسێینەوە." ئەمە راست نییە. من پێشتر ئاماژەم پێکرد کە پێچەوانەکەی راستە. بۆ وێنە لە ئەمریکا و سویس لە سەرەتا نەهاتن یەکتر بکوژن و دواتر ببنە فیدراڵ، بەڵکوو لەبەر ئەوەی خوێنرێژی نەبێ و بە هێز بن، هاتن بوون بە فێدرال. ئەگەر ئەوان ویستیان جیایی بوایە، ئیتر فێدرالیزمیان پێک نەدەهێنا. ئەوانە لە بەر ئەوەی کە گەرەکیان بوو لێک نیزیک بنەوە، دەسەڵاتێکی فێدرالیان دامەزراند و نە بە پێچەوانەکەی. سەرنجراکێش ئەوەیە کە هەندێک وڵاتمان هەبووە وەک فەرانسە کە بۆ ئێران ئولگوو بوون، هەروەها بلژیک، بۆ چارەسەر کردنی کێشەکانیان کە پرسی نەتەوەییش دەگرێتەوە، لە دەسەڵاتێکی ناوەندی را بوون بە دەسەڵاتێکی فێدرال (بەلژیک). بە گشتی ئیستا دەتوانین بڵێین 23 هەتا 24 وڵات لە جیهان دا هەن کە بە شێوەی فێدرالی بە رێوە دەچن. ئەگەر بمەوێ بە کورتی باسی بکەم، دەبێ بڵێم کە دوو فاکتۆری سەرەکی بۆ دامەزراندنی فێدرالیزم هەن کە بریتین لە دابەشکردنی هێزی سیاسی و ئابووری و فەرهەنگی و ئینتیزامی و میدیا لە نێوان دەسەڵاتی ناوەندی و ناوچەکان یان هەرێمەکان، لە لایەکی ترەوە بەشدار کردنی ناوچەکان لە دەسەڵاتی ناوەندی، بە واتایەک کە دەم و دەزگای ناوەندی نوێنەرایەتی گشت وڵات بە هەموو پێکهاتە نەتەوەییەکانییەوە بکات. هەندێک دەوڵەتمان هەن کە تەنانەت ناویان فێدرال نییە، بەڵام بە لەبەر چاو گرتنی تەعریفی فێدرالی ئەوانەش دەچنە نێو قاڵبی فێدرالییەوە.

رەوانیوز: جیاوازی فێدرالیزم لە گەڵ خودموختاری چییە؟ هەروەک دەزانین، کورد لە سەرەتا دروشمی خودموختاری هەڵگرت بوو، بەڵام ئێستا زۆربەی لایەنە سیاسییەکانی کوردستان فێدرالیزم وەک دروشمی

سەرەکی خۆیان گەڵاڵە کردووە. هەروەها زۆر کەسیش لەو باوەڕە دان کە جیاوزێکی ئەوتۆ لە نێوان ئەم دوو شێواز و و ڕێبازەدا نییە. ڕای جەنابتان چییە؟

ناسر ئێرانپوور: ڕاستیەکەی ئەوەیە کە لە لایەکەوە جیاوازیان هەیە، لە لایەکی ترەوە جیاوازیان نیە. لەو جێگایەی کە لێک نێزیکن ئەوەیە کە ـ هەروەک وتمان ـ فێدرالیزم یانی دابەش کردنی هێز و دەسەلات. لە خودموختاریش هەمان پێناسەمان هەیە. خودموختاری هەندێک ئیختیاراتت پێ دەدات کە هەندێک کاروباری ئیدارەکردن و بەڕێوەبردن و کۆنترۆڵ کردن بۆ خۆت جی بە جێ کەی، وەک ئەوەی کە کورد داوای دەکرد؛ کە خۆی بڕیاردەر بێت لە کاروباری ناوخۆیی ناوچەی کوردستان. ئەمە هەمان فێدرالیزمیشە. بەڵام خودموختاری تایبەتە بە ناوچەیەکی دیاری کراو. دەکرێ دەسەڵاتێکی ناوەندیمان هەبێ و لەهەمان کات خودموختاریشمان هەبێ. بەڵام جیاوازییەکەی ئەوەیە کە فێدرالیزم یانی چەندین خودموختاری پێکەوە، یانی هەموو ناوچەکانی ئێران خودموختار بن. قازانجی فێدرالیزم بە نیسبەت خودموختاری لەوە دایە کە دەسەڵاتی ناوەندی ئەوەندە بەهێز ناتوانێ بێت، یانی ئەگەر ئێمە خودموختاریمان هەبایە، لایەک ئێمە دەبوین، لایەک دەوڵەتی ناوەندی، یانی زۆرینە لە بەرانبەر کەمینەیەکی بەچووکدا. بەڵام ئەگەر هەموو ناوچەکانی ئێران خودموختار بن، ئەوە ئیتر فێدرالیزمە کە تەیدا دەسەڵاتی دەوڵەتی ناوەندی زۆر کەم دەبێتەوە (ئەوەش لە بەرژەوەندی کورد و نەتەوەکانی تری ئێران دایە). جیاوازیکی تر ئەوەیە کە ئەگەر خودموختاریت هەبێ، کاروباری خۆت بۆ خۆت جێ بە جێ دەکەی. بۆ وێنە کورد ئەگەر لە باشترین حاڵەت دا 15% ڕێژەی ئێران پێک بێنێ، بەم شێوە کورد وەک دەوڵەتێکی خودموختار دەورێکی کاریگەری لە ئیدارەکردنی دەوڵەتی ناوەندی نابێ. بەڵام لە دەسەڵاتێکی فێدرال کە ناوچەکانی تر فێدرال دەبن، بەشداری کورد لە دەسەڵاتی ناوەندی قورساییەکی زۆرتری دەبێ. بۆ وێنە ئەگەر دەسەڵاتێکی ناوەندی کارێک کە بە نیسبەت کورد پێی خۆش بێ بیکا، لە دەسەڵاتێکی فێدرال بە هاسانی بۆی بەڕێوە ناچێ، بەڵام لە حکومەتی خودموختار ئەو دەسەڵاتەی زۆرتر دەبێت. کەوایە دەتوانین بڵەین کە خودموختاری بەشێکی تایبەتە لە فێدرالیزم. لەوجێگایەی کە پرسی ئیدارەکردنی ناوچەکە بە دەست خەڵکی ناوچەکە بێت، لە گەڵ فێدرالیزم یەکە. بە باوەری من خودموختاری، کە کورد کاتی خۆی داوای دەکرد، زۆر بە جێ و ژیرانە بووە. فێدرالیزم کاتێک دەبێ داوای بکرێت کە لایەنەکان تر لە ئێران، بەتایبەت نەتەوەکانی ژێردەستی ئێرانی لە گەڵ بێت. پێشتر ئەو داوایە بەنیسبەت گەلانی تری ئێران لە ئارادا نەبوو. بەڵام ئێستاکە ئەوانیش وەک کورد خودموختاریان دەوێ، تێکەڵاویەک لەو خودموختاریانە دەبێتە فێدرالیزم. هەڵبەت من پێشوتر لە وتارێکی کورتدا شیم کردۆتەوە کە لە روانگەی منەوە جیاوازی

خودموختاری لە گەڵ فێدرالیزم لە کوێ دایە کە لە ماڵپەڕەکەی خۆم دایە و دەتوانن سەیری بکەن.

ڕەوانیوز: لە بواری ئیدارەکردن و دابەش کردنی دەسەڵات بە سەر هەرێمەکان، ئەرکەکانی هەرێمی فێدرال (واتا خودموختار) بۆ ئیدارەکردن یان پەیوەندی گرتن لە گەڵ هەرێمەکانی ناوخۆ یان وڵاتانی تر چۆن دەبێت؟ ئایا دەکرێ وەک دەوڵەتێک تەعریفی بکەین کە تەنیا جیوازی لە گەڵ دەوڵەت پایەندبوونە بە هەندێک بڕیاری دەوڵەتی ناوخۆ کە ئەویش زیاتر سیاسەتەگشتییەکان و پەیوەندی لە گەڵ دونیای دەرەوەیە؟ بۆ وێنە ئێستا کوردستانی باشور لە سەر هەندێک ڕێکەوتننامە کە کوردستان لە گەڵ دراوسێکانی دەیبەستێ، لە گەڵ دەسەڵاتی ناوەندی کێشەی هەیە؟

ناسر ئێرانپوور: وتمان دەوڵەتی فێدرال شتێک نییە جگە لەوەی کە ئێمە ئیدارەکردنی ناوچەکە بە دەست خۆمان بێت، لە هەمان کات دا لەحاکمییەتی دەوڵەتی ناوەندیشدا بەشدار بین. بەڵام دەسەڵاتی ئیمە چەندە دەبێت، سەلاحیەتی ئێمە چەندە دەبێت، یان دەسەڵاتی ناوەندی چەندە دەبێت، ئەوە دەبێ لە سەرەتا بۆ خۆمان لەسەری ساخ بینەوە و دیاری بکەین. ئەمن گوتم کە 23 تا 24 دەوڵەت هەن کە بە فیدراتیو ناسراون. ئەمانە لە هەمان کات کە فیدراتیون، 24 چەشنە دەوڵەتی جۆراجۆریشن. هەمویان یەک چەشن نین. بۆ وێنە ئاڵمان دەوڵەتێکی فێدراڵە، بەڵام سویس و ئوتریش و بلژیکی جیرانی ئاڵمانیش فێدراڵن. سەرەڕایئ ئەوە، ئەمانە زۆر جیاوازیان پێکەوە هەیە. سروشتییە کە ئەو پێناسەی کە کردمان بۆ هەمویان دەیخۆێنێتەوە، بەڵام لە هەمان کات پێکەوە جیاوازیشیان هەیە. بۆ وێنە لە ئاڵمان بەخشینی مافی شارومەندی (جنسییە، تابعیت) هی دەوڵەتی ناوەندییە، کە چی لە سویس هەر کانتۆنێک کە لە وانەیە بە قەد شارێکی چکۆلانەی ئێمەش نەبێ، دیاری دەکا کە ئایا ناسنامەی (تابعیت) سویسی بدەن بە کەسێک یان نا. شێوازی دێموکراسییەکەیان ئاوایە. لە لایەکی ترەوە دەسەڵاتی ناوەندی قەد بە نیسبەت دەور و بەش (سهم) نەتەوەکانی ئەوێ کە بریتین لە ئاڵمانی، فەرانسەوی و ئیتالیایی، ناگۆڕێ، بە چەشنێک کە ئەو تەرکیبە هەموو کات لە دەسەڵاتی ناوەندیدا ڕەچاو دەکرێ. ئاڵمان جیاوازی زۆرتری هەیە. ئەم وڵاتە لە ڕەوتی 60 ساڵەی ئەم دوایانەدا زیاتر بەرەو دەسەڵاتی ناوەندی ڕۆیشتووە. ئەوان ئاگایانە ئەم کارەیان کردوە، لەبەر هەندێک هۆکار ئەو کارەیان کردوە. بۆ وێنە لەبەر هۆکاری ئابووری، هۆکاری کولتوری.

کێشەیەک: هەندێک ئەیالەت هەن کە لە بواری ئابووری زۆر دەوڵەمەندن، هەندێکیش هەن کە زۆر دەستەنگن. ئەم ئەیالەتانە پێکەوە لە دەوڵەتی ناوەندی سندوقێکی هاوبەشیان هەیە کە بە پێی داهاتی ماڵی و ئابووری خۆیان پارەی تێداوێن. ئەم سندوقە بە پێی پاراگرافێکی یاسای بنەڕەتی ئاڵمان دانراوە کە دەڵێ

"دەوڵەتی فیدێراڵ دەبێ تێبکۆشێ، باری ژیان و کۆمەڵایەتیی یەکسان لەئاڵمان پێک بێنێ". دیارە ئەو ئەیالەتانەی کە پارە وەر دەگرن قازانجیان زۆرترە لەو ئەیالەتانەی کە پارە دەدەن، کە ئەوەش دەبێتە هۆی سازکردنی کێشەی یاسایی.

بە پێی یاسای پێشتر جگە لەوەی کە هەر ئەیالەتەی دەسەڵاتی خۆی هەبوو، لە حکومەتی ناوەندیش زۆر بەهێز بوو و ئەیالەتەکان تەنانەت 60% دەسەڵاتی یاساییان بەدەستەوە بوو. ئەوان هاتن فیدێرالیزمیان دووبارە دارشتەوە، ئەویش بەم مانایە کە دەسەڵاتی ئەیالەتەکانیان لە ناوچەی خۆیان زیاد کرد لە بەرامبەردا لەو60 % دەسەڵاتەی ئەیالەتەکان کە لە دەوڵەتی ناوەندی هەیان بوو، 20 % یان کەم کردەوە. ئەم بڕیارە ئاڵوگۆرێکی پێک هێنا کە بە رای من زۆر باش بوو، چوونکە ترافیک و ئینسیدادی سیاسی و یاسایی کە لە ئاڵمان بە هۆی جۆری فیدێڕالیزمەکە ساز ببوو، تا ڕادەیەکی زۆر لا چوو. لە ئاڵمان دوو حیزبی جەماوەری گەورە هەن کە یەکیان "حیزبی سوسیال ـ دیمۆکراتی ئاڵمانە" و ئەوی تریان "یەکییەتی دیمۆکرات مەسیحییەکان". پێشتر زۆر کات وابوو کە کاتێک دیمۆکرات مەسیحییەکان لە پارلمانی فیدێڕاڵ زۆرینە بوون و حکوومەتی دەوڵەتی فیدێڕالیان پێک هێنابوو، سوسیال دێمۆکراتەکان زۆرینەیان لە زۆربەی پارلمانی ئەیالەتەکان هەبوو و حکومەتیان لەم ئەیالەتانە بەدەستەوە بوو. وتمان کە بەشی هەرە زۆری یاسا سەرەکی و بنەڕەتییەکان پێش پەسندبوونیان دەبێ نوێنەرایەتی ئەیالەتەکان پەسەندی بکەن کە چوونکە بیروبۆچوونی حیزبی دەسەڵاتداری رەقیب تێیاندا ڕەچاو دەگیرا، پەسەندیان نەدەکرد و جۆرە پاتێک لە ئاڵمان دروست ببوو. هەر بۆیەش هەر دووک لا (ئەیالەتەکان و دەوڵەتی فیدێڕاڵ) هاتن ئەو بارودۆخەیان گۆڕی. بە کوردی و کرمانجی بڵێم کە هەر دوو ئاستی فیدێڕاڵ (دەوڵەتی ناوەندی و دەوڵەتەکانی ئەیالەتەکان) وتیان: بابە نە ئەتۆ زۆر دەست لە کاروباری من وەردە و نە ئەمنیش ئەم کارەی بەنیسبەت تۆ دەکەم.

کە وایە، حکومەتەکانی فیدرال لە مەڕ ئیختیاراتی حکومەتی ناوەندی و حکومەتەکانی ئەیالەتی جیاوازیان لەگەڵ یەک هەیە، بۆ وێنە لە بواری ئابووری و کولتورییەوە. سەیر کەینە ئەماراتی موتتەحیددەی عەرەبی؛ لەم وڵاتە ئەمارەتەکان نەتەنیا لە باری ئابورییەوە زۆر سەربەخۆن، بەڵکو تەنانەت لە باری سیاسی و سەربازیشەوە سەربەخۆن: بۆ وێنە ئەگەر دۆبەی دێت لە ئاڵمان فرۆکە دەکڕێ، بە ناوی دۆبەی دەیکڕێ. هەروەها ئەبوزەبیش.

ئەو کێشەی کە بە نیسبەت عێراق باستان کرد، کێشەی متمانەیە. لە ڕاستیدا ئێمە لە گەڵ دیمۆکراسیش دا کێشەمان هەیە، لە دێموکراسی کێشەی ئەحزاب و گرایشاتی سیاسی و ... هەیە. لە راستی دا دەبێ ئەمانە هەبن. ڕوونتر بڵێم: دەبێ ئەو کێشانە بۆ خۆمان بکرین، بەو هۆیەی کە ئێمە نامانەوێ کەسێکمان هەبێ

لەسەرەوە، جا ڕێبەر بێت، شا بێت، بۆ ئێمە دیاری بکات، چی شەرە، چی خێرە. ئێمە دەبێ بڕیاری مافی خۆمان بدەین.

بەشیکی تر لە کێشەی عێراق دەگەڕێتەوە سەر شێوازی تەعریف و پێناسە کردنی فێدرالیزمەکەی عێراق. هۆکار ئەوەیە کە ئەمانە متمانەیان بە یەکترەوە نییە، یانی دەوڵەتی عێراق پێ وا نییە کە کورد دەمێنێتەوە. دەوڵەتی کوردیش پێ وایە دەوڵەتی عێراق هەموو کات ئاوا لاواز نابێ کە کە مل کەجی داواکاری وبڕیارەکانی کورد بێت. کێشە ئەوەیە کە ئەو نیزامە فێدرالیە تازەیە وێنەکەی لە دونیا دانیە، هەروەک کە ئەوانی تریش وێنەیان نییە.

ڕەوانیوز: کاک ناسر بەو تەعریفەی جەنابتان، یانی هەرێمەکان یاسای تایبەت بە خۆیان هەیە، لە پاڵ ئەمەش دەسەڵاتی ناوەندی تا چەند دەتوانێ تەداخولی بڕیارەکانی هەرێمەکان بکات؟ ئایا ئەمە سنورێکی دیاری کراوی هەیە، یان نە لەسەر تەوافقاتی سەرەتایی و یان بە پێی ئەو یاسایانەی کە دارێژراون، ئەرکەکان دابەش دەکرێن؟

ناسر ئێرانپوور: دەکرێ ئێمە سەرەتا هەموو یاساکان دەستە بەندی کەین. لە کوێ دەسەڵاتی ناوەندی دەتوانێ تەداخول بکات لە کوێ نەتوانێت دیاری بکەین. ئەمە پەیوەندی بە ئەوە هەیە کە ئێمە کام شێوازی فێدرالی هەڵدەبژێرین. شێوازی دەسەڵاتمان هەیە پێیان دەڵێن نازومێتریش، نەوعی تریان هەیە پێ دەڵێن زومێتریش، واتا متقارن و نامتقارن، متعادل و نامتعادل، متوازن و نامتوازن، هاوسەنگ و ناهاوسەنگ.

دو چەشنە فێدێڕالیزمی سەرەکی لە ئاست ڕادەی دەسەڵاتی هەرێمەکان		
	فێدێڕالزیمی هاوسەنگ	فێدێڕالزیمی ناهاوسەنگ
ڕادە و نیسبەتی دەسەڵاتی هەرێمەکان لەگەڵ یەکتر	بەرامبەرە، واتا هەموو هەرێمەکان و ئەیالەتەکان ماف و ئەرک و دەسەڵاتی وەک یەکیان هەیە. ئەم شێوە فێدێڕالیزمە لە شوێنێک باشە کە هەرێمەکان لە بواری فەرهەنگی و ئێتنیکی وەک یەکن (ئاڵمان).	بەرامبەر نیە، واتا هەموو هەرێمەکان و ئەیالەتەکان ماف و ئەرک و دەسەڵاتی وەک یەکیان نییە. ئەم شێوە فێدێڕالیزمە لە شوێنێک باشە کە هەرێمەکان لە بواری فەرهەنگی و ئێتنیکی وەک یەک نین (کانەدا، ئیسپانیا، ...).

لە چەشنێک کە فێدرالیسم ناوچەکان دەسەڵاتیان بە ڕادەی یەک نییە. بۆ وێنە دەسەڵاتی کۆبێکی کانەدا و باسک و کاتالۆنی ئیسپانیا لە گەڵ ناوچەکانی تر یەک

نین. ئەم هەرێمانەی ناویان بردرا دەسەڵاتیان زۆرترە. پارێزگای کۆبێک لە کانەدا نیمچە دەوڵەتێکە، پارێزگاکەی تەنیشت وی دەسەڵاتێکی زۆر ساکاریان هەیە. لە ئیسپانیا لە ناوچە باسکەکان حکومەتی کۆماریمان هەیە، لە حاڵێکدا دەسەڵاتی ئیسپانیا پاشایەتییە. ئەیالەتەکانی تر بە قەد باسکەکان دەسەڵاتیان نییە. کەوایە ڕادەی تەداخولی دەسەڵاتی ناوەندی لە هەرێمەکان و هەرێمەکان لەگەڵ یەکتر لە هەموو وڵاتێکی فیدڕاڵ دا وەک یەک نییە. نیزامی فێدرالی ئاڵمان نیزامێکی موتقارن، متوازن و متعادلە، یانی هەموو ئەیالەتەکان بە گەورەو چکۆلەوە یەک ئەندازە دەسەڵاتیان هەیە. ئەیالەتی وامان هەیە کە بریتیە لە یەک شار وەک بێرلین، برێمن، هامبورگ. ئەمانە هەمویان یەک شارن و یەک ئەیالەتیشن. ئەیالەتی واشمان هەن کە 18 میلیۆن نفووسی هەیە. ئەو دەسەڵاتەی بێرلین وەک شاریک هەیەتی هەمان ڕادەیە کە ئەیالەتی نۆردراین وێستفالێن بە ڕێژەی 18 میلیۆن دانیشتوو هەیەتی.

ئەگەر لەو باسەدا ئاوڕێک لە ئێران بدەینەوە، بۆمان دەردەکەوێ کە ناوچەکان لە بواری فەرهەنگی و ئێتنێکی و نەتەوەیی و تەنانەت ئایینیشەوە یەک نین. ڕەنگە ناوچەگەلێک لە ئێران هەبن کە بۆیان زۆر گرینگ نەبێ کە ئەم یان ئەو یاسایە لە پارڵمانی هەرێمیێ ئەوان داڕشترێ و دەنگی پێ بدرێ یان لە پارڵمانی فیدڕاڵ، ئەویش بەم هۆیەکە زۆرینەن و حکومەتی ناوەندی بە هی خۆیان بزانن، بەڵام لە کوردستان خەڵک پێی خۆش بێ بڕیادەر لە زۆر بارەوە بۆ خۆی بێ. لێرەدایە کە فیدێڕالیسم ڕێگا چارە دەداتە دەست. یان ڕەنگە کورد بۆ خۆی پێی خۆش بێ لە وڵاتی تر نوێنەرایەتی هەبێ، چونکە خۆی بە نەتەوە دادەنێ، بەڵام ڕەنگە گیلان و مازەندەران ئەویان نەوێ. تەنانەت لەوانەیە کورد لە ئێران گەرەکی بێ لە هەرێمی خۆی حکومەتێکی کۆماری دامەزرێنێ، بەڵام لە باقی ئێران پاشایەتی بێ. یان باسێکی سەرەکی تر: ڕەنگە زۆر ناوچە حەز بکا سنوورەکانی خۆی وەک ئێستا بهێڵێتەوە، بەڵام کورد ئەوەی بە دژی بەرژەوەندی خۆی دانێ و مافی ئەوەی بوێ کە بیگۆڕێ. فیدێڕالیزمی ناهاوسەنگ ڕێگایەکی تاقیکراوە بۆ وڵامدانەوە بە ئەم بارودۆخەیە. نەیارانی فیدێڕالیزم دەڵێن کە "لەوانەیە بەشەکانی تر تەنانەت فیدێڕالیزمیانیش نەوێ"، بەو مانایەی کە ئەم مافانەی کە کورد دوایان دەکا نەیان هەوێ. فیدێڕالیزمی ئاسومێتریش (asymmeric) وڵامێکە بەم پرسیارە (بڕوانە فیدێڕالیزم لە کانەدا و ئیسپانیا).

دەستەبەندێکی ترمان هەن کە پێیان دەڵێن فێدرالیزمی کۆئۆپراتیڤ کە پێکەوە کارکردنە، یان فێدرالیزمی دوئالە، کە جیالێک کارکردنە. بۆ وێنە فێدرالیزمێک کە لە ئامریکایە، دوئالە؛ لێرەدا دەسەڵاتی ناوەندی و دەسەڵاتی هەرێمی هاوشانی

یەک ئیدارەیان هەیە، کە هەر ئیدارە و کاری خۆی دەکات و هیچکام لە کاری ئەوی دیکە تەداخول ناکات.

بۆ فیدێرالیزمی کۆئۆپێراتیو دەتوانین ئاڵمان وەک وێنە بهێنینەوە کە تەیدا حکومەتی ناوەندی لە هەموو ئەیالەتەکان دەوریان هەیە، لە پاڵ ئەمەش ئەیالەتەکانیش لە دەسەڵاتی ناوەندی دەوریان زۆر بەرچاوە. بۆ وێنە لە مێدیاکانی ئەمریکا زیاتر باس لە چالاکی دەوڵەتی ناوەندی دەکرێ، لە حاڵێک دا لە ئاڵمان چالاکانی حکومەتەکانی ئەیالەتەکان زۆر ناویان هەیە و باسیان دەکرێ. رۆڵی دەسەڵاتی ئەیالەتیی لە پەسەند کردنی یاسا هەموو کات دەسەڵاتی ناوەندی ناچار دەکات بە رزایەتی ئەیالەتەکان یاسا و بەرنامەی خۆی دابرێژێ. لە ئەمریکا مەجلیسی سێنا کە نۆینەری هەرێمەکانە، خەڵک هەڵی دەبژێرن، بەڵام لە ئاڵمان دەوڵەتەکانی ئەیالەتی هەڵیدەبژێرن، ئەویش لەبەر ئەوەی کە نوێنەری دەوڵەتی ئەیالەتیەکانیشە. کەوایە دەسەڵاتی ناوەندی بە پێی ئەو سیستێمەی کە هەڵ دەبژێردرێ، دەتوانێ کەم یا زۆر بێ.

بە کورتی ئێمەی کورد لە ئێران دەبێ لێکۆڵینەوە و کاری ورد و پسپۆریمان لەسەر ئەم پرسیارە هەبێ کە ئایا بە لەبەرچاوگرتنی ماف و بەرژەوەندی نەتەوایەتی و ئاستی ئابووری کوردستان دەمانهەوێ ئاستی بریاری سەربەخۆمان لە کوردستان زۆرتر بێ یا ئاستی شوێنەوار دانان لە حکومەتی ناوەندی. هەر دووکیان بەشێوەی موتلەق ناکردرێ. یانی ناتوانین بڵێین هەم بەشداری بەرچاومان لە حکومەتی ناوەندی دەوێ، هەمیش ئەو حکومەتە کە خۆمان تەیدا بەشدار دەبین نابێ دەسەڵاتی لە کوردستان هەبێ. دەبێ نیسبەتێک مابەینی ئەم دووانە بۆخۆمان بدۆزینەوە.

دو چەشنە فیدێرالیزمی سەرەکی لە بواری ئاستی دەسەڵاتی ناوەند و هەرێم		
	فیدێرالیزمی کۆئۆپێراتیو	**فیدێرالیزمی دۆئال**
ئاستی دەسەڵاتی ناوەندی (فیدرال)	**بەشی زۆری یاساکان لە پارلمانی ناوەندی پەسەند دەکرێن و بەم چەشنە حکومەتی ناوەندی لە ئەیالەتەکان زۆر بەهێز دەبێ،**	**بەشێکی کەمی یاساکان لە پارلمانی ناوەندی پەسەند دەکرێن و بەم چەشنە حکومەتی ناوەندی لە ئەیالەتەکان زۆر لاواز دەبێ و ئەیالەتەکان مافی سەربەخۆیی یاسایی و سیاسی‌یان زۆرتر دەبێ،**
ئاستی دەسەڵاتی هەرێمی	**لە بەرامبەردا ئەیالەتەکان لە ناوەند زۆر بەهێز دەبن،**	**لە بەرامبەر ئەیالەتەکانیش لە ناوەند زۆر لاواز دەبن و دەوری کەمیان لە**

	بەشداری لە داڕشتن و پەسەندکردنی یاساکان دەکەن و بە چەشنێک مافی ویتۆیان دەبێ وەک ئاڵمان، هەڵبەت بەم ڕیفۆرمەی ئاخری ئاڵمان لە کۆئۆپێراتیو بۆ لای دۆئال ڕۆیشتووە، بەڵام سەرەڕای وەش هەر کۆئۆپێراتیو ماوەتەوە.	داڕشتن و پەسەند کردنی یاساکانی ناوەندی، واتا فێدرال، دەبێ وەک کانەدا، ئەمریکا...

ڕەوانیوز: ڕۆڵی حیزب و ڕێکخراو لە دەسەڵاتێکی فێدرال چۆن دەبینن؟ وێنەی ئاڵمان دەهێنمەوە کە حیزبەکان بڕیاردەری سەرەکین لە ئیدارەکردنی ئەم سیستمە فیدڕاتیوە. فرە حیزبی وەک ترسێک لە لایەن ناوەندگەراکانەوە باسی لێ دەکرێ. حیزب تا چەند دەتوانێ لە دەوڵەتێکی فێدرال کاریگەری هەبێ؟

ناسر ئێرانپوور: ڕۆڵی حیزب لە وڵاتی فێدرال زۆر زۆر گرینگە. ڕۆڵی حیزب پەیوەستە بە دوو فاکتۆر: یەکەم یاسای حیزب، دووهەم سیستمی هەڵبژاردن. لە نیزامێکی فێدرال دا حیزبێکی هەرێمی دەتوانێ پێک بێت، بەڵام لە سیستەمی ناوەندگەرادا حیزبی هەرێمی ناتوانێت پێک بێت. ئەمەش یەکێکە لەو هۆکارانەی کە پان ئێرانیستەکان دژی فیدێڕالیزمن. ئەوان دەڵێن کە حیزبی ناوچەیی لە دەسەڵاتێکی فێدرال دەبێتە هۆی پارچە پارچە بوونی حیزبە ناوەندییەکان. ئەمە ڕاستە، بەڵام هۆی سەرەکی ئەم دۆخە ئەوەیە کە حیزبە "سەرانسەرییەکان" لە چەپەوە بۆ ڕاست ناوەندگەرا بوون. چەپەکان بەهۆی ئایدۆلۆژیای "سەرەکی بوونی بەرژەوەندی کرێکاری" و "جووڵانەوەی سەرانسەری" و ڕاستیش بە هۆی پاراستنی "نەتەوەی ئێران" و "تەواوەتی خاکی وڵات". ئەم شتەی ئەمانە لەبەر چاویان نەگرتووە، مافی گەلانی بەشخوراوی ئێرانە. ئەمەشە کە بەرەبەرە لەم هەرێمانە حیزبی بە قەولی پانئێرانیستەکان "هەرێمی" و بە قەولی من نەتەوەیی پێک هاتووە و پێک دێ. دێمۆکراسی بێ حیزب مانای نییە. فیدێرالیزمیش یانی دێمۆکراسی هەرێمەکان. هەر هەرێمەش بەرژەوەندی و پرس و کێشە و گرفتی خۆی هەیە. هیچ حیزبێک ناتوانێ گشت ئەم بەرژەوەندییانە لە خۆی دا کۆ بکاتەوە. هەربۆیەش پێک هاتنی حیزبی هەرێمی و نەتەوەیی پێویستییەکی وڵاتی ئێرانە. جگە لەمانە پێک هاتنی ئەم حیزبانە پێش بە بەهێز بوونی زۆری ناوەند و کۆبوونەوەی لە ڕادەبەدەری دەسەڵات لە وێ دەگرێ. بە نیسبەت کوردیشەوە بڵێم کە کەس لە ئێران دا حیزب و ڕێکخراوەی خۆی نەبێ، کورد دەبێ هەیبێ، ئەگەر نەیهەوێ کە بتوێتەوە و مافە نەتەوایەتییەکانی بچێتە ژێر پێ. ئێمە پێویستمان بە حیزب لە هەموو تەیفەکانی سیاسی وەک سوسیال دێموکرات، سۆسیالیست، کۆمونیست، لیبرالیست، ... هەیە.

پێویستمان بە جووڵانەوەی کرێکاری کورد، بزووتنەوەی ژنانی کورد، بزووتنەوەی دانیشجوویی کورد، ... هەیە. ئێمە تەنیا لە ڕێگای ڕێکخستنە کە دەتوانین ڕەوتی بەنەتەوەبوونی خۆمان پێش بخەین و لە ژێر چەوسانەوە و کۆلۆنیالیزم ڕزگارمان بێ. ئەمە جیا لەم پرسیارەیە کە دەمان هەوێ جیابینەوە یان نا. بەم مانایە تەنانەت و بەتایبەتی لە فیدێرالیزمیش دا پێویستمان بە حیزبی نەتەوەیی خۆمان هەیە. تەنیا بە ڕێکخستنە کە دەتوانین لە نیزامی فیدێراڵ دا لە هەرێمی خۆمان و لە حکومەتی ناوەندی لە دەسەڵاتی سیاسیدا بەشدار بین. بۆ وێنە دوور نییە کە لە سیستەمی داهاتووی ئێران کە دڵنیام فیدێراڵ دەبێ، دوو حیزبی سەرەکی کورد وەک حیزبی دێمۆکراتی کوردستان و کۆمەڵە لە ئیئتیلاف لە گەڵ حیزبێکی دیکەی ئێرانی وەک فیداییەکان حکومەتی ناوەندی (فیدێراڵ) ئێران پێک بێنن، هەروەک ئەم کارە دەیان جار لە وڵاتی ئاڵمان بووە و ئێستاش هەیە.

ڕەوانیوز: وڵاتانی زۆر هەن کە لەم شێوە دەسەڵاتدارییە کەڵکیان وەرگرتووە و لە هەمان کات دا خاوەن ئازادی و دێموکراسیشن. لە بواری ئابوری و کۆمەڵایەتیشەوە زۆریش پێشکەوتوون. بە ڕای ئێوە ئەو فێدرالیزمەی کە ئێستا دروشمی زۆربەی حیزبە سیاسییەکانی کوردستانی ڕۆژهەڵاتە، دەبێ چۆن بێت؟ ئایا ئەو سیستەمە بۆ هەموو ئێران دەیخۆینێتەوە یان پێتان وایە دەبێ بە پێی هەلومەرجی ناوچەیی یان زمان و نەتەوە و یاخود ئیداری و لە سەر بنەمای دابەشکردنی پارێزگاکان (واتا ئوستانەکان) بێت؟

ناسر ئێرانپوور: پێشتر وتمان کە چەند چەشنەی سەرەکی فیدێرالیزم هەن. دەزانین کە وڵاتانی فیدێراتیو جگە لە چەند خاڵی هاوبەش لە وردەکارییەکاندا جیاوازیان هەیە. ئەوەش دەگەڕێتەوە سەر مێژووی جیاواز، تەرکیب و تێکەڵاوی ئێتنیکی جیاواز، پێکهاتەی ئابووری جیاواز و گەلێک فاکتۆری تر. پرسیارێکی سەرەکی کە لە مەڕ باسی فیدێرالیسم دا لە سالانی پێش مشتومڕی لەسەر کراوە و بۆچوونی جیاواز لە سەری دەربڕدراوە، ئەوە بووە کە فیدێرالیسمەکە "قەومی ـ نەتەوەیی' دەبێ یان ئیداری و لە سەر ئەساسی سنوورەکانی ئوستان و پارێزگاکانی ئێستای ئێران. گەلێک هێز و کەسایەتی "سەرانسەری" دەڵێن دەبێ ئیداری بێ و حیزبە کوردیەکان و ئەم هێزانەی کە لە "کۆنگرەی ئێرانی فیدێراڵ" ئەندامن، دەڵێن 'نەتەوەیی بێ. وڵامی من ئەوەیە هیچیان و هەردووکیان. بەو مانایە کە تێکەڵاویکمان دەبێ لەم دووانە کە بەتەواوی هیچیان نابێ. ڕای من وایە کە لەسەرەتا باشترە ئاڵ و گۆڕی زۆر لە سنوورەکاندا پێک نەهێنین، ئەم کارەی تەنیا لەم جێگایانە بکەین کە کێشەسازن وەک "ئازەربایجانی ڕۆژئاوا". ئەم گۆڕانانەش تەنیا دەبێ لە سەر ئەساسی ڕای خەڵک بێ. ئەگەر خەڵکی قەزوین و ئەردەبیل و ئاستارا و ... گەرەکیان بێ هەر کام لە ئوستانی خۆیان بمێننەوە، با بمێننەوە. ئەگەر خەڵکی کورد بیهەوێ لانی کەم لە سەرەتا لە سێ ئوستانی کوردستان،

کرماشان و ئیلامدا بژین، با وا بێ. ئەگەریش حەز بکا ببێتە یەک ئەیالەت با ببێ. گرینگ ئەوەیە کە هیچ شتێک بەسەر ئەم خەڵکەدا دا نەسەپێنین. لەبیرمان نەچێ کە فیدێرالیزم دەتوانرێ بە پێی ویست و داوخوازی خەڵک بگۆڕدرێ. ڕەنگە ئەزموونی بەلژیک بۆ زۆر کێشەی ئێمە چارەساز بێ کە دابەشکردنێک بە پێی زمان هەیە و ئەوی تریان بە پێی ئیداری. بەگشتی بۆ کورد من پێم باشە کە لە هەنگاوی هەوەڵدا ناوچەکانی کوردی ئازەربایجانی ڕۆژئاوا" ببن بە ئوستانی "موکریان". مەبەستیشم لە ناوچەکان تەنیا شارەکانی مەهاباد و سەردەشت و شنۆ و بۆکان و خانێ نییە کە لەم ساڵانەی ئاخر زۆر باسی کراوە، بەڵکوو گشت ناوچە کوردییەکانە، لە ماکۆیەوە تا میاندواو و نەغەدە. هەر شوێنێک کە کورد تەیدا زۆرینەیە لای من کوردستانە. لەهەنگاوی دووهەمدا چوار پارێزگای موکریان، کوردستان (کە باشتر ناوی بگۆڕدرێ و ببێتە ئەردەڵان) و کرماشان و ئیلام لە بواری ئیداریدا وەک ئوستان بمێننەوە، بەڵام لە هەمان کاتدا پێکەوە لە بواری فەرهەنگی و سیاسی ئەیالەتی کوردستان پێک بێنن. کە وایە لە ڕوانگەی منەوە ئاستۆ و مەبەست و ئیستراتیژیمان دەبێ لە درێژخایەن پێکهێنانی ئەیالەتی کوردستان بێت. لێرەدایە کە لە ویستی هێزە سیاسییەکانی کورد نیزیک دەبێنەوە. بەڵام ڕەنگە واش بێ و حەتمەنیش وایە کە بەشێک لە ئێران ئەم کێشەیەی کە ئێمە هەمانە بە نیسبەت سنووری ئوستانەکانەوە نەیان بێ. بۆیە دەڵێم کە دروشمی ئێمە نە پێکهێنانی فیدێرالیزمی نەتەوەیی، بەڵکوو فیدێڕالیزم بێ: ئەویش بێ پێشکۆ و پاشکۆ.

ئەم فیدێڕالیزمەی من مەبەستمە دەبێ لە سەر چوار بنەمای

1) مافی دیاری کردنی چارەنووسی گەلانی ئێران و مافی بڕیاردانیان لە ناوچەی خۆیان،
2) بەشداری کردنیان لە حکومەتی ناوەندی نە تەنیا وەک شاروەمەند، بەڵکوو هەروەتر وەک گەل و ناوچە لە سەر ئەساسی دیمۆکراسی ڕێکەوتن (توافقی)،
3) مافی شاروەمەندی بەرامبەر لە گشت ئێران،
4) مکانیزم و یاسای پاراستنی مافی کەمایەتییە نەتەوایەتییەکان

بێ.

ڕەوانیوز: ئازادی و دیمۆکراسی خواستی زۆربەی لایەنە جیاوازەکانە (بە تایبەت لە ناو ئۆپۆزیسیۆنی دەرەوەی وڵات). لە پاڵ ئەمەش دا ئیمە شێوازگەلێکی زۆرمان لە دیمۆکراسی هەن. تەنانەت ڕژیمی ئاخوندیش خۆی بە دەسەڵاتێکی دیموکرات دەزانێ و هەڵبژاردن کە پێوانەی سەرەکی دەسەڵاتێکی دیمۆکراتیکە، وەک بەڵگە دەهێنێتەوە. تایبەتمەندی فیدێراڵیزم چییە کە کورد لە ناو سیستەمەکانی سیاسی دیمۆکراتیک بۆ خۆی هەڵبژاردووە؟

ناسر ئێرانپوور: سروشتییە ئەم دیمۆکراسییەی کە کورد ئێستا داوای دەکا، جیاوازی زۆرە لە گەڵ دیمۆکراسی لایەنەکانی بەرامبەر کە پاوانخوازی و ناسیۆنالیسم و شۆوینیسمی خۆیان لە ژێر "دێمۆکراسی" دا دەشارنەوە. دیمۆکراسی ئەوان لە باشترین حاڵەتدا دیمۆکراسی زۆرینەیە و ناتوانێ باشتر لەوەی بێ کە ئەورۆکە لە تورکیە هەمانە. دیمۆکراسی لە وڵاتی فرەنەتەوە و فرەقەومی و تەنانەت فرە ئایینی جیاوازە لە گەڵ دێمۆکراسی لە وڵاتێک کە هەموو یەک نەتەوەن. نموونەیەك: وڵاتێک کە 60 لەسەدی دانیشتووانی موسوڵمان بن و 40ی مەسیحی، چ ڕۆژێک وەک ڕۆژی پشوودانی حەتوو دیاری دەکا: هەینی یا یەکشەممە؟ ئایا ئەگەر بە زۆرینەی دەنگ جومعە هەڵبژێرن، 40 لەسەدەکەی تر زوڵم و ناحەقی لێناکرێ؟ زۆر سەیر دەبێ کە یەکشەممە موسوڵمان بنێرینە مزگەوت و جومعە مەسیحی بۆ کلیسا! هەر ئێستا ئەم گرفتەمان لە ئێران هەیە: چونکە زۆرینەی ئێران شیعەن، گشت ڕۆژەکانی تەعتیلی بە پێی ئاینی شیعە داندراون. زۆر ڕۆژی جێژنی سوننیان هەن کە سوننی دەبێ بچێتەوە سەرکار و ڕۆژی جێژن و عەزای شیعان دەبێ لە ماڵێ بێ. بە پێی پرینسیپی زۆرینە دەتوانین بڵێین کە زۆربەی دانیشتووانی ئێران زمانیان فارسییە، هەر بۆیە زمانی "فەرمی" ئێران دەبێ ببێتە فارسی! فیدێرالیزم ئەم کێشانە چارەسەر دەکا. بەم واتایە کە هەر ناوچەیەک بۆ خۆی دیاری دەکا، چ ڕۆژێک بۆ چ مەبەستێک و بۆنەیەک دەکاتە ڕۆژی پشوودان و تەعتیلی. تەنانەت سیستەمێکی وەک فەرانسە لە ئێران ـ زۆریش دێموکرات بێ ـ کێشەی زۆر دروست دەکا. سیستەمی کۆماریی کە لە سەر بنەمای دێمۆکراسی زۆرینەیە، لە وڵاتێکی وەک ئێران جگە لە دیکتاتۆری چی لێ هەڵناکەوێ. ئەم سیستەمەی کە ئێمە دەبێ خوازیاری بین، دەبێ پارڵمانتاری بێ، سەرۆک کۆمار تەنیا دەبێ دەوری هێمایی و سەمبۆلیکی هەبێ. دێمۆکراسی زۆرینە تەمەرکوزی هێزی سیاسی و ئابوری دێنێ، کە لە وڵاتێکی وەک ئێران کارەساتی بەدواوە هەبووە.

بە باوەڕی من کورد دەبێ کاری زۆرتر لە سەر چەمکی دێمۆکراسی بکا و ڕوونی بکاتەوە کە مەبەستی لە دێمۆکراسی چییە. ئایا ئەگەر سبەی لە ئێران ڕێفراندۆمێک بکردرێ کە زۆرینەی خەڵکی ئێران تەیدا بریار بدەن کە بە جێگای فیدێرالیزم حکومەتێکی زۆر بەهێزی ناوەندیان دەوێ، کورد دەبێ لەم ئامانجەی کە 65 ساڵە خەباتی بۆ دەکا، پاشەکشە بکا؟! نەخیر. ئەگەر شتێکی وا بێتە پێشێ، کورد زۆر بە ڕوونی دەبێ دروشمی جیابوونەوە و هەڵگرتنی ئاڵای پێکهێنانی حکومەتی نەتەوەیی خۆی بدا. چونکە ئەو شێوە دیموکراسییە خۆیلەخۆیدا لە ژێر پێنانی مافی کوردی بەدواوە دەبێ. هەر بۆیەش دەبێ زۆر بەڕوونی بوترێ کە دێمۆکراسی لە وڵاتی فرەنەتەوە ـ فرەقەومی ـ فرەزمانی زۆر جیاوازە لە گەڵ دێمۆکراسی لە وڵاتێکی بۆ وێنە تەک قەومی. ئێمە دەبێ بۆ ئەم شێوە دێمۆکراسییە

خەبات بکەین کە لە سویس و بەلژیک دامەزراوە. بنەما سەرەکییەکانی دیمۆکراسییەک کە ئێمە گەرەکمانە دایمەزرێنین بریتین لە مافی بریاردان لە سەر چارەنووسی سیاسی خۆمان و بەشداری لە حکومەت وەک کۆلێکتیو.

باسی هەڵبژاردن وەک پێوەری دێمۆکراسی و رژێمی ئێرانتان کردووە. دیارە کە هەڵبژاردن لە ئێران دا هیچ کات و ساتێک هەڵبژاردنی ڕاستەقینە نەبووە. حکومەتی ئێران باوەڕی بە هەڵبژاردن نەبووە و نییە و ناتوانێ ببێ. ئەم حکومەتە مەشرووعییەتی خۆی نە لە خەڵک، بەڵکوو لە خودا و مەلاکان وەردەگرێ. دووهەم شەرت و مەرجی دیموکراسی یەک جار زۆرن کە هەڵبژاردنی ئازاد تەنیا یەکێک لەوانە. گرینگترینی ئەم مەرجانە ئازادی دەربڕینی بیروبۆچوونی سیاسی و فەلسەفی، ... یە کە نییە، ئازادی مێدیاکانە کە نییە، ئازادی ڕێکخراوە سیاسییەکانە کە نییە، بەرامبەری مافی شارومەندییە کە نییە، یەکسانی ژن و پیاوە کە نییە، یەکسانی پێکهاتە نەتەوەییەکان، زمانەکان، ئایینەکانە کە نییە، بوونی زۆرینە بە کەمینە و کەمینە بە زۆرینەیە کە نییە، جیایی دین و ئایین و باوەڕی فەلسەفی لە دەوڵەتە کە نییە. کە وایە نەتەنیا هەڵبژاردن لە حکومەتی ئیسلام لە ئێران مانای نییە، بەڵکوو هەروەک دیتمان باوەڕی بەم شتەی کە بۆ خۆی ناوی ناوە هەڵبژاردنیش نییە.

لە کۆتاییدا جەخت بکەمە سەر ئەوە کە دیمۆکراسی شتێک نییە جگە لە مکانیزمێک کە بوونی کەمینە بە زۆرینە و زۆرینە بە کەمینە مومکین بکا. لە وڵاتێک کە چەند نەتەوەییە و نەتەوەیەک زۆرترە لە وانی تر، لە دیمۆکراسی زۆرینەدا هەمیشە زۆرینە دەمێنێتەوە و ئەوەش کە کەمینەیە هەمیشە کەمینە. هەر بۆیەش دەبێ چەشنێک لە دیمۆکراسی دابمەزرێ کە پێش ئەم کەمایەسییە بگرێ. تەنیا دیمۆکراسی تەوافوقی و فیدێراتیو دەتوانێ ئەم کارەی بکا.

ڕەوانیوز: زۆربەی بەرهەڵستکارانی ئەم شێوازە لە ئێران بەتایبەت پانئێرانیستەکان و کومونیستەکان و هەروەها سەڵتەنەتتەڵەبەکان لەو براوەیە دان کە فیدڕاڵیزم دەبێتە هۆی پارچە پارچە بوونی ئێران. وەک وێنەش کۆزۆڤۆ و هەرێمی کوردستان دەهێننەوە. ڕای ئێوە چییە؟

ناسر ئێرانپوور: ئەوانە ڕاست ناکەن. لە بەر ئەوەی مێژوو سەلماندوویە کە هیچ کات فێدرالیزم نەبوتە هۆی پارچەپارچە بوونی وڵاتێک. پێچەوانەکەی کە پێشووتریش باسم کرد، هەبووە. جگە لە مە هەرێمی کوردستان جیانەبوەتەوە. ئەو هۆکارەش کە بۆتە هۆی پارچەپارچە بوونی یوگۆسلاوی ـ کە لە کرواسی دەستی پێ کرد و لەم دوایانەشدا کۆسۆووشی گرتەوە ـ بە پێ سیاسەتی شۆوینیستی حکومەتی ناوەندی ڕووی دا، یانی دەوڵەتی "سۆسیالیستی" کە لە یوگوسلاوی لە سەر کار بوو، دەسەڵاتی خودموختاری چەند ناوچەی یۆگۆسلاوی لا برد و وتی "بۆ خۆمان هەموو

کارەکانیان دەکەین. لابردنی دەسەڵاتی فیدرال بوو بە یەکێک لە هۆیەکانی جیابوونەوە، نەک فیدێڕالیزم.

بەلام ئەگەر نەتەوەیک بیهەوێ جودا بێتەوە، بۆ وێنە کورد لە ئێران، ئیتر نە فیدێڕاڵیزم پێشی دەگرێ، نە دەسەڵاتی ناوەندی. کەوایە فێدرالیزم هۆکار و بیانوو نییە، بەڵکوو ویست و خواستە بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان لە چوارچێوەی وڵاتێکدا. نە فێدرالیزم، بەڵکوو ئەم هەلومەرجەی کە دەسەڵاتی ناوەندی دای دەسەپێنێ، دەبنە هۆی جوودابوونەوە.

پێم خۆشە بە ڕوونی بۆ هەموو لایەنەکانی باس بکەین کە مافی دیاری کردن بۆ خۆمان وەک نەتەوەیەک قائیلین. ئەوەندەی ئەم مافە بۆ ئێمە گرینگە، مانەوە لە ئێران بۆمان گرینگ نییە. ئێمە دەڵێین چەوسانەوە و کۆلۆنیالیزم دەبێ لە وڵاتەکەمان نەمێنێ و ئەوەش تەنیا بە فیدێڕالیزمە کە وەدەست دێ. ئەگەر فێدرالیزم نە بێ، منی کورد جودا دەبمەوە، ئەگەر مافەکانی من لە ئێرانی داهاتوو دا دەستەبەر نەکرێ، ئەگەر خاوەن مافی نەتەویی و مافی شارومەندی سیاسی و ئابووریێ خۆم نەبم، هەر لە ئیستاوە ئیمزا دەکەم کە جوودا دەبمەوە. بەڵێ، ئەگەر بەو مافانەی کە باسم کرد، نەگەم، بەڵگەو دێکۆمێنت دەدەم کە جوودا دەبمەوە. دەبێ ئەوە پەیامی ڕوونی کورد بێت بۆ لایەنی بەرامبەر. ئەمە دەبێتە هۆی ئەوەی کە هیچ بیانوویەک بۆ لایەنی بەرامبەر نەمێنێ. دەبێ کورد بەم کولتوور و سەراحەتە و شەفافییەتە و سەربەرزییە پەروەردە بکردرێ. دەبێ جیابوونەوە بە گوناح نەزانین و بڵێین کە پێکهاتەی سیاسی ئێران لە بنەڕەتدا نەگۆڕدرێ و من لە دارشتنیدا بەشدار نەبم، بەرە و سەربەخۆیی دەڕۆم.

کورد دەڵێ دەمەوێ ئاگایانە لە چوارچێوەی سنووری ئێران سیستمێکی فێدرالی دیمۆکرات پێک بێنم. ئەو کات کورد هۆکاری جوودابوونەوەی نامێنێ. ئەگەر کورد لە چوارچێوەی سنووری ئێران بە ئازادی ودیمۆکراسی و مافە رەواکانی خۆی بگات، ئەگەر ئەحمەدی نژادناویک بۆ 8ساڵ بە سەری دانەسەپێنن، خاوەن بڕیار و پارلمان و ئیدارەی خۆی بێت، بۆ دەبێ جیا بێتەوە؟ سویس کە ناوی لێ دەبەن بەناوی نەتەوەیەک بوونی نییە، بەڵکوو حکومەتێکی پێک هاتووە لە ئیتالیایی و فەرانسەویی و ئالمانیە. ئێرانیش هەروەتر؛ ئێمە نەتەوەیەکمان بە ناوی ئێران نییە. بە بڕوای من ئەگەر دەسەڵاتێکی ناوەندی یەکدەست بە ناوی "حکومەتی نەتەوەیی ئێران" ببێت، ئێرانی داهاتوو پارچەپارچە دەبێت. ئەمە راستێکی حاشا هەڵنگرە.

ڕەوانیوز: لە سەروبەندی هەڵبژاردن دروشمی پشتگیری لە مافی نەتەوەکان، هەڵبەت لە ژێر ناوی "کەمایەتییە قەومییەکان"، لە لایەن موسەوی و کەڕوبی درا و هەروەها ڕەزایی باسی لە فێدرالیزمی

ئابووری دەکرد، بە شێوەیەک کە ئێران بکرێ بە هەشت هەرێمی ئابووری. لەگەڵ ئەمانە عەبدوڵا نوری، وەزیری ناوخۆی سەردەمی خاتەمی، باسی لە فیدرالیزم وەک سیستەمێک بۆ ئیدارەکردنی ئێرانی دەکرد. ئایا هەموو هەمانە سەلمێنەری حەقانییەتی سیستەمی فیدرالیزمن یان نە، تەنیا پەروپاگەندەی پێش هەڵبژاردن بوون؟

ناسر ئێرانپوور: بە بڕوای من هەردوکیانن. ئەوان نایەن بە سیستەمگەلێکی دیکتاتۆری پەروپاگەندە بۆ خۆیان بکەن. ئیتر ناڵێن کە دەمان هەوێ حکومەتی ئیسلامی عەرەبستان و تەڵبان و سۆمالی و "عەدڵی عەلی" دامەزرێنین. ئەوان بە پێ ویستی خەڵک بە ئازادی و دێموکراسی پەرو پاگەندە دەکەن. بەڵام لەوانەیە بە راستی ئەو کەسانە گەیشتبن بەو راستییەش. بە تایبەت ئەو کەسانەی کە بڕوایان بە دیالێتیک هەبێ، بڕوایان بە گۆڕان هەبێ، دەبێ بڕوایآن بە وە هەبێ کە ئەم کەسانەش لەوانەیە گۆڕانیان بەسەر داهاتبێ. ئەوانە تا دوێنێ ئەو سیستمەیان پێ ئامانج وهیوای خۆیان بوو، بەڵام ئەمڕۆکە پێچەوانەکەی بیر دەکەنەوە یان لانی کەم بە پێچەوانەکەی قسان دەکەن. ئەمە خۆیلەخۆیدا باشە و بەقازانجی خەڵکە. جا بە ناوی هەر کەسێکەوە بێت. بەڵام ئەوەی کە چەندە راستە یان پەروپاگەندەیە، راستیەکەی ئێمە ناتوانین دیاری بکەین. زۆریش گرینگ نییە. گرینگ ئەوەیە کە ئەو شتەی کە هەتا دوێنێ خەڵکیان لە سەر دەکوشت، ئەمڕۆ بۆ خۆیان باسی دەکەن. لە بیرمان نەچێ کە خومەینی بە نیسبەت دێموکراسی چی دەگوت. بەڵام ئەمڕۆکە هەمویان باسی دێموکراسی دەکەن. لەم دوایانەش دروشم و ئامانجی فیدرالیزم ئەوەندە نفووزی کردووە و پەرەی ستاندووە کە تەنانەت دەسەڵاتدارانیش ناتوانن خۆیانی لێ بدزنەوە. ئەوان دەزانن کە خواستی نەتەوەکان زۆر پەیوەندی بەو دروشمەوە هەیە.

رەوانیوز: باسی "زۆرینە"و گرفتەکانی‌تان کرد. لە عێراق ئێمە نیوە فیدرالیزمێک دەبینین کە ئەویش تەنیا لە لایەن کوردەوە بەهای پێ دەدرێ، هەرچەندە لە یاسای بنەڕەتی ئەم وڵاتە دیاری کراوە، بەڵام زۆرینە کە عەرەبە، بە شیعە و سوننیەوە، هەموو کات لەمپەر بوون لەبەر دەم حکومەتی هەرێم. ئایا لە داهاتوی ئێرانێکی ئازاد و فیدرالیش کورد تووشی هەمان نەخۆشی زۆرینە دەبێ یان فرەنەتەوە بوونی ئێران رێگرە لە کەڵک وەرگرتن لەم دیاردەیە؟

ناسر ئێرانپوور: ئێران زۆری جیاوازی بە نیسبەت عێراقەوە هەیە. بەلای باش و خراپەوە جیاوازی هەیە. لە ئێران زۆرینە بە دەست هیچ نەتەوەک نییە، بەڵام لە عێراق بە دەست عەرەبەوەیە. ئێران وڵاتێکی خاوەن مێژووە، وەک عێراق نییە کە لە لایەن وڵاتانی ئیستیعماریەوە پێک هاتبێت، کە بە زەرەی کوردیش تەوا بوو. لە ئێران کورد بە نیسبەت عێراق لە لایەن نەتەوەکانی تر خۆشەویسترە. شتێکی تر هەیە ئەوەیە کە لە ئێران زۆر کەس تەنیا بە ناو فارسن. دەیان جار بووە کە کەسانێک بە فارسی قسەیان کردوە، بەڵام دواتر ڕوون بۆتەوە کە هی نەتەوەیەکی

ترن. من لەم دوایانەدا زانیم موسەوی ئازەریە، کەڕوبی لۆرە و ڕەزایی بەختیاریە. کەواتە دوو ڕۆژی تر کە پرسی نەتەوەکان لە ئێران گەورەتر دەبێتەوە، تەرکیبی ئێران باشتر دیاری دەکرێ. ئەو ئیعتبارەی کورد لە ئێران بە دەستی هێناوە لە داهاتوو هەوێن و پاڵپشتێکی باشە بۆ ئەوەی کورد بتوانێت کێشەکانی خۆی پێ چارەسەر بکات. بۆ وێنە ڕاگەیاندنی حیزبە سەرانسەرییەکان لە گەڵ حیزبە کوردیەکان دەبینین. تا ئێستا نەمان دیووە کە حیزبێکی سەرانسەری لەگەڵ حیزبی نەتەوەکانی تر هاوکاری بکات و تەنانەت ڕاگەیاندنێک بدات، یاخود پەیمانی هاوکاری ببەستێت. بە خۆشحاڵیەوە هەموو کات ئەو حیزبە ئێرانییانە بوون کە داخوازی هاوکاری لە گەڵ حیزبە کوردیەکان بوون. ئەگەر ڕێکخراوی فیدائیانی گەل، لە گەڵ کۆمەڵەو حیزبی دێموکرات بڕیارنامەیەک ئیمزا دەکات، ئەوە بۆ هەتا هەتایە لە مێژوو دەمێنێتەوە و ئیعتبارە بۆ کورد و نیازی کورد زۆرتر دەباتە نێو ئەوان، دەبێتە هۆی ئەوەی ئەوان کورد و داخوازییەکانی باشتر بناسن. سەرەرای ئەوە من پێم وایە نییە کە ئێمە لە ئێران کێشەمان کەمتر دەبێ. هەر ئاڵوگۆرێک لە ئێران کێشە دەخوڵقێنێ. ڕەنگە کێشەی سەرەکی ئێمە نە فارس و حکومەتی ئێران، بەڵکوو گرفتی "ئازەربایجانی ڕۆژئاوا" بێ. بۆ ئەوەی کە ئەم کێشەمان بۆ ساز نەبێ، پێویستە لە لەگەڵ ڕووناکبیرانی ئازەری ڕێگاچارەیەک بدۆزرێتەوە. ئێمەی کورد نابێ لەبیر بکەین کە ڕژیمێکی وەک تورکیە بە قازانج و بەرژوەندی نییە کە کورد لەوبەری سنوورەکانی "خۆی"، واتا ئێران، بە مافەکانی خۆی بگا.

بە گشتی ڕێگای دیمۆکراسی لە ئێران هەموار نییە. بۆیە کورد دەبێ خۆی بۆ ئەو کێشانە ئامادە بکات. پێکهێنانی بەرەی کوردستانی، بەرە لە گەڵ هێزە پێشکەوتووخوازەکانی ئێران و هەروەتر بەرە و ڕێکەوتنێک لە گەڵ پێشکەوتووخوازانی ئازەربایجان بە قازانجی چارەسەر بوونی کێشەکەیە لە گشت ئێران.

من بەداخەوە مەترسی ئەوەی دەبینم کە ئاڵوگۆڕەکانی ئێران بێ خوێنڕێژی نەبێ. ئەوەش لە پێش هەموو شتێکدا پەیوەندی بە تەمەنی درێژی ڕژیمی شەڕ و تێرۆر و دیکتاتۆری ئیسلامی ئێرانەوە هەیە، نەک بە دێمۆکراسی و فیدێڕالیزم.

ڕەوانیوز: ساڵانێکە ڕێکخراوەیەک بە ناوی "کۆنگرەی ئێرانی فێدراڵ" هەیە کە زۆربەی حیزبە نەتەوەییەکان تێیدا بەشدارن، بەڵام جگە لە کورد، کە ئەویش دەگەڕێتەوە بۆ مێژووی خەباتی بێوچانی بۆ گەیشتن بە ئازادی و دێموکراسی، حیزبی نەتەوەکانی تر یان تازەن یان نەناسراون و لە ئاڵوگۆڕەکانی ناوخۆ دەوری کاریگەریان نییە. تاچەند ئەم کونگرەیە دەتوانێ پێشزەمینەی سیستەمی فێدرالیزم لە ناو نەتەوەکانی تر و ئێران ئامادە بکات بۆ ئەوەی کە لە ئەگەری ئاڵوگۆڕی سیاسی و ریفراندۆم دا، فێدرالیزم وەک سیستەمی دەوڵەتداری دیاری بکرێ؟

ناسر ئێرانپوور: دەکرێ پرسیارەکە جۆریکی تر بکەین: ئایا کورد لە ئێران دەیهەوێ بەرەیەک پێک بێنێ یان نا؟ بەرە لە گەڵ کێ؟ لە حاڵێکدا حیزبە کوردییەکان ئەوەندە بەرین و جەماوەرین، حیزبە سیاسەکانی ئێرانی وا نین. ئەوە ڕاستە، بەڵام من پێم وایە کە هەر حیزبێک تەنانەت ئەگەر کەسایەتێکیش بێ، بە مەرجێک لە گەڵ ویست و داخوازەکانی کۆنگرە بێت، دەبێ بتوانێت بەشداری ئەو کونگرەیە بێت و تێەدا ببێ بە ئەندام. کورد هەموو کات یارمەتیدەر بووە و دەبێ یارمەتیدەر بمێنێت. من پێم وایە درەنگ یان زوو ئەوانیش دەبنە خاوەن بنکەی جەماوەری خۆیان. ئەگەریش نەبوون، کۆنگرە زەرەری نەکردووە. جابۆیە زۆر جێگەی خۆشحاڵیە کە حیزبە کوردییەکان خۆیان بەزڵ نازانن، و لە چوارچێوەی بەرژەوەندی کورد هەڵوێست دەگرن و هاوکاریان دەکەن و یارمەتیان دەدەن. دوکتور قاسملووی تێکۆشەر ساڵانێکی زۆر بەدوای ئاوا بەرەیەک دا بوو. بەتایبەتی زۆر هەوڵی دا یارمەتی بدا "فرقەی دێموکراتی ئازەربایجان" زیندوو بکاتەوە و لەگەڵ هێزەکانی ئێرانی بەرەیەک پێک بێنێ. ئێستا کە ئەو کۆنگرەیە پێک هاتوە بە رای من شتێکی زۆر باشە. دیارە لاوازە، لە زۆر لایەنەوەش لاوازە، بەڵام هەموو شتێک لە سەرەتا دا لاوازە.

پرسی بەرەش کە لە کوردستان هەیە لە راستی دا کێشەی تایبەت بە خۆی هەیە. بەداخەوە پرش و بڵاوێکی زۆر لە ناو هێزی کوردیدا هەیە. بە کوردی خۆمان، هەم سەریان لەخۆیان شێواندووە و هەم لە خەڵک. ئەگەر دەڵێن حیزبی دیمۆکرات، دەبێ بپرسین: "کامیان؟" یان دەڵێن "کۆمەڵە"، دەبێ پرسیار بکەین: "کام کۆمەڵە؟". بە بڕوای من دەبێ هەموو لایەنەکان لە پێکهێنانی بەرەیەکی کوردستانی پشتیوانی بکەن. ئێمە چۆن دەتوانین داوای بەرە و یەکگرتن لە خەڵک بکەین، بەڵام بۆخۆمان وەزع و حاڵمان وابێ؟! بەرەی کوردستانی دەور و ئیعتیباری کورد لە دەرەوە و ژوورەوە، لە کۆنگرە، لە ناو هێزەکانی ئێرانی، لە ناو خەڵکی ئێران زۆر دەکا و هیوا و هومیدێکی زۆر دەبەخشێ بە گەلەکەمان و دڵگەرمتریان دەکا تێبکۆشن بۆ ئاسۆیەکی ڕوون.

کونگرەی نەتەوەکانی ئێرانیش هەنگاوێکی دروستە. خۆشحالم کە حیزبە سیاسییە ڕەسەنەکانی کورد کۆمەڵە و حیزبی دێموکرات بە هەموو لایەنەکانیەوە پشتیوانی لێ دەکەن و پایەی ئەسڵی ئەو کۆنگرەیەن. ئەوە نفوز و کەسایەتی بە کورد دەدات. لە داهاتووی ئێرانیش ئێمە دەبێ چەند بەرەمان هەبێ. چ لە پارلەمانی فیدرال، چ لە پارلمانی کوردستان، چ لە نوێنەرایەتی گەلانی ئێران لە ناوەند (مەجلیسی سێنا) چ لەگەڵ ئازەرییەکان. کورد دەبی بەتایبەتی لە پارلەمانی فیدێراڵ بەرەیەک پێک بینێ لە بەر ئەوەی بەو ڕێژەی هەیەتی ناتوانێت بەتەنیا دەسەڵات

بەدەستەوە بگرێت. جگە لە مە من پێم وایە وەها کونگرەیەک دەتوانێ پایەیەک بێت بۆ شورای فیدرالی داهاتوو (واتە مەجلیسی سێنا).

سێ ناوەندی بڕیاردەری یاسا و سیاسەت لە ئێرانی فیدرالدا و پێویستی پێکهێنانی بەرە بۆ کاری هاوبەش لەو ناوەندانە			
پارلمانی	نوێنەرایەتی	گرینگترین ئەرکەکانی	چەشنی ئێتیلاف و بەرە
فیدرال	نوێنەرانی خەڵکی ئێران وەک شارومەند	داڕشتن و پەسەندکردنی گرینگترین یاساکانی هاوبەشی وڵات (یاسای فیدرال) و پێکهێنانی حکومەتی فیدرال لە لایەن گەورەترین ئێتیلاف و فراکسیۆنی خۆیدا.	پێکهێنانی بەرە یاخود ئێتیلافێک لە گەڵ هێزەکانی هاوبیر لە پارلمانی فیدرال
سێنا	نوێنەرایەتی ئەیالەتەکان لە ناوەند	کاری چاوەدێری بە سەر حکومەتی فیدرال و پەسەندکردنی بەشێکی زۆری یاساکانی پەسەندکراوی پارلمانی فیدرال دەبێ و مافی وێتۆی دەبێ.	پێکهێنانی بەرە یاخود ئێتیلافێک لە گەڵ هێزە هەرێمی و نەتەوەییەکانی پێشکەوتووخوازی گەلانی ئێران بۆ کۆنتڕۆڵ کردنی حکومەتی ناوەندی و چاوەدێری بە سەر یاساکانی پەسەندکراوی پارلمانی فیدرال، جگە لە مە پێکهێنانی کۆمۆسیۆنێکی هاوکاری تایبەت بە پەیوەندی کورد و ئازەری (بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی کورد لە ئازەربایجان و ئازەرییەکان لە کوردستانی داهاتوو)
ئەیالەتی	نوێنەرانی خەڵکی هەر ئەیالەتێک	داڕشتن و پەسەندکردنی یاساکانی هەرێمی ئەیالەتی و پێکهێنانی حکومەتی ئەیالەتی لە ناو گەورەترین ئێتیلاف و فراکسیۆنی خۆیدا.	پێکهێنانەی ئێتیلافێک لە هێزە پێشکەوتووخوازەکانی کورد بۆ هاوکاری لە پارلمانی کوردستان و پێکهێنانی فراکسیۆنێک لە پارلمانی ناوەندی، پێکهێنانی حکومەت لە کوردستان

ڕەوانیوز: ڕۆڵی جەماوەر بە گشتی و حیزبە سیاسییەکان بەتایبەت لە سەر پەرەپێدانی دروشم و مەقبولییەتی سیستەمی فیدرالیزم لە کوردستان و ناوچەکانی تر دە بێ چ بێت، ئەویش بەو سیستەمە دیکتاتۆرییەی کە ئێستا بەسەر ئێراندا حاکمە، ئەو میدیایانەی کە بەدەست حیزبە کوردییەکانەوەیە؟

ناسر ئێرانپوور: فیدراڵیزم وەک مەکتەبەکانی تر نییە. لە ئێران زۆر نفوزی هەبووە، زۆری باس کراوە. ئەمن بۆ خۆم دەیان وتارم لە رۆژنامە رەسمییەکانی ناوخۆی ئێران و بەتایبەت لە کوردستان بڵاوکردۆتەوە. هەروەها دیتوومە کە رۆژنامە گشتییەکانی ئێران کە لەسەر پرسی فیدرالیزم وتاریان بڵاو کردۆتەوە. لە دەسەڵاتێکی دیکتاتۆری وەک وەلایەتی فەقیە دا شانسمان زۆرترە بتوانیم لایەنی بەرانبەر باشتر بە قەناعەت بگەیەنین کە دەسەڵاتێکی ناوەندی هەموو کات بە زەرەری جەماوەر بووە. بۆ چی دەبێ کەسێک وەک خامنەیی "رێبەر" ئەو هەموو دەسەڵاتەی هەبێت، وەک مێدیا و داد و پارڵمان و ... ئەم پرسە تەنیا پەیوەندی بە فیدێڕالیزمەوە نییە، بەڵکوو بە دیمۆکراسی و مافەکانی ترەوەش هەیە. لە نیزامێکی فێدرال دا ئێمە باشتر بە مافەکانی خۆمان دەگەین تا سیستمێکی تر، چوونکە هێزی سەرکووت ئەوەندە گەرە نابێ، ناوەندی بەهێزمان ئەوەندە نابێت و گەلێک هۆکاری تر. یەکێک لە بنەماکانی فێدرالیزم ئەسڵی "سوبسیدیاریتێت"، یانی دانەوەی ماف لەسەرەوە بۆ خوارێیە؛ یانی دابەش کردنی دەسەڵات لە نێوان شارەکان، ئەیالەت و دەسەڵاتی ناوەندی. حیزبە کوردیەکان بەو مێدیایەی کە لە دەستیان دایە، زۆر باشە ئەو پرسە شی بکەنەوە. بەڵام بە داخەوە لەو زەمینەیە کەم کار کراوە. بە رای من دەکرێ وێنەگەلی فێدرالیزم کە ئێستا لە دنیا بەڕیوە دەچن، شی بکەینەوە. بە وتوێژ، بە وێنە، بۆ خەڵکی ئێرانی شی بکەینەوە کە بۆ ئەوەی لەو وڵاتانە هەیە لە هی ئێمە باشترە. ئەمەش دەبێتە هۆی نفوزی زیاتری ئیدەی فێدرالیزم لە ناو جەماوەر دا. فیدێڕالیزمی خاڵی زۆر بەهێزی هەن کە یەکێک لەوان ئەوەیە کە تەنیا ناوەندێکی بڕیادەرمان نابێ، لانی کەم سێ چەشنە پارڕلمانمان دەبێ؛ لە فیدێڕالیزم مێدیاکان هی حکومەتی ناوەندی نابن، بەڵکوو هەر ئەیالەتەی مێدیای سەربەخۆی دەبێ... بە گشتی دەتوانین بڵێین کە ئەم شتەی کە ئێمە دەمان هەوێ دایمەزرێنین لە وڵاتانێکی وەک ئەمریکا، کانادا، ئۆسترالیا، ئێسپانیا، سویس، ئاڵمان، بێلژیک، هێند، ئەماراتی یەکگرتووی عەرەبی و ... لە مێژ ساڵێکە پیادە کراوە. جگە لەم ڕاستییە ئێران ڕێگایەکی تری نییە جگە لە فیدێڕالیزم، بە هۆی پێکهاتەی جۆراجۆری نەتەوەیی و ئێتنیکی.

ڕەوانیوز: کاک ناسر گیان، زۆر سپاس بۆ ئەم کاتەی کە بۆ ئەم دیمانەیە تەرخانتان کرد. دڵنیام کە ئەم قسانە و هەروەتر ئەم کارە لێکۆڵینەوەیانە و وەرگێڕانەی جەنابتانیش زۆر یارمەتی بە ڕوونبوونەوەی باسەکە دەکا.

ناسر ئێرانپوور: سپاس بۆ ئێوە و بۆ زەحمەتەکانتان.